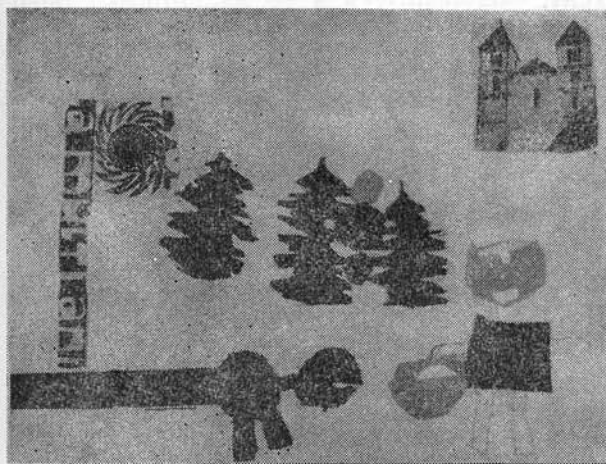

ÚRHAJÓS-PIROSKA ÉS TÁRSAI

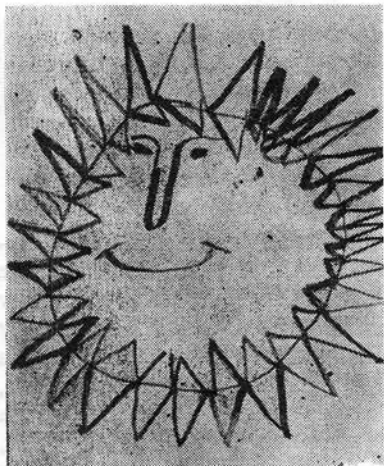
Gyermekrajzokból tanultam meg mesélni. Emlékszem első nagy rácsodálkozásomra egy egyiptomi gyermekrajz-kiállításon Bukarestben az ötvenes években: ugyanúgy tagolják a gyermekek a képet, a teret, ahogy a mese az időt — kiáltottam fel magamban. Volt ezen a kiállításon egy festmény. Fönn az égen, egymás mellett három füstölgő repülő, lenn a „földön“ három égő ház. Középen egymás fölött három bomba zuhan, lenn a házak alatt (a föld alatt!) három halott egymás mellett kifordítva vízszintesen. A repülők vízszintesen húzzák maguk után a füstcsíkokat, a házból függőlegesen fölfelé száll a láng. A gyermekfestő mesévé bűvölte a háború iszonyatát, hogy ne csak túlélhesse, de gyermek is maradjon.

Gyűjteni kezdtem hát a gyermekrajzokat. Megtanultam, hogy a gyermekrajz benn ragyoghat a nap a szobában, miközben ég az asztal fölé csüngő villany. A Farkas annyira farkas, hogy a farka kilóg a papírról, és Péter ugyanazon a rajzon fönn is lehet a fán, meg lenn is a földön, ha a mesében „fölmászott a fára“.

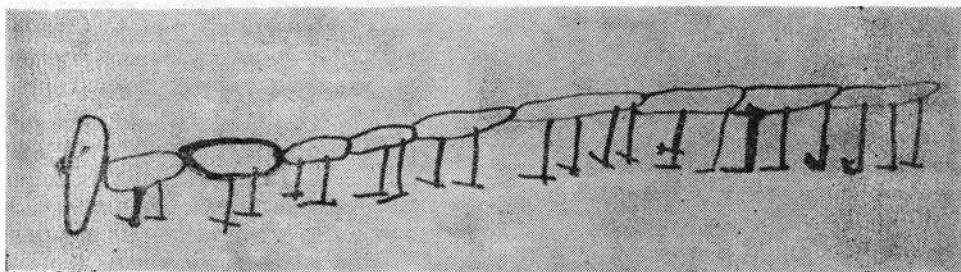

A gyermek mindig az egészet látja, egyszerre a napot és a vilányt, Pétert a földön és a fán, és egyszerre látja, egymás mellé helyezi, ami egymás után történik.

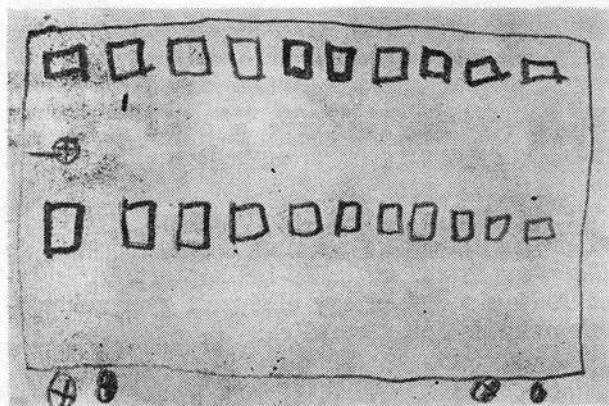
Gyermekrajzra írtam hát az első mesémet, pontosabban gyermekrajz-modellre. Mert százlábú órjásaútóbusz-rajzot nem láttam ugyan, de láttam traktor-lovat, repülőgép-madarat, szitakötő-helikoptert. A rajz-metaphora szerkezete ugyanaz. A Nap mesében egy elképzelt gyermekrajz-metaphorát bontottam vissza elemeire és építettem újra:

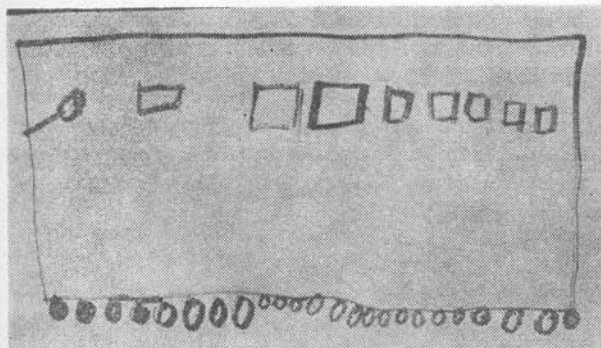
„Kobak egyszer napot rajzolt, és elcsodálkozott, hogy a nap nem olyan, mint a kisiúrok arca. Rajzolt hát neki szemet, száját, és csudálatosképpen most még inkább hasonlított a naphoz, mint száj és szem nélkül. Ez már egészen furcsa volt. Rajzolt hát egy kisiúrt, ez nagyon hasonlított a kisiúrhoz, de mégse tetszett Kobaknak, hát rajzolt egy nap-arcú kisiúrt.“ ... Biztos szeretik egymást, ha hasonlítanak... a nap meg a kisiúru együtt sokkal szebb... ha két dolog hasonlít, az érdekesebb együtt, mint külön-külön — szögezte le, és gyorsan elkezdett hasonló dolgokat keresni... rajzolt egy százlábút:

és egy órjásautóbuszt:

és közben rájött, hogy érdekes lenne százkerekű autóbust rajzolni:

Elképzeltem gyermekrajzra írtam minden mesét. Láttam egyszer egy képet. Szőke, sovány, szeplős fiú festette mamájáról és magáról. A festményen a szőke, sovány, szeplős kisfiú akkora volt, mint a nagydarab, kövér, fekete mama, a mamán ugyanannyi szeplő éktelenkedett, mint a kisfiún, és mindketten feketék voltak. Ez a rajz adta a *Kobak-mesék* alapötletét.

Valóság és vágyott valóság, látott és átélt világ úgy keveredett ezen a rajzon, hogy elszorult a lélegzetem. A szeplős kisfiú azért rajzolta magát akkorának, mint a mama, mert akkora szeretne lenni, a mama azért szeplős és a szőke fiú azért fekete, mert mama és fia szeretik egymást — tehát hasonlítanak — a gyermeklogika szerint. A gyermek elnyújtja a valóságot, ki a fantasztikumba, felnagyítja, fel a lehetetlenbe, láthatóvá teszi a láthatatlant, és mindezt olyan magától értetődően, ahogy a kiszámoló versikében egyszuszra: „Egyszeregyidőbenbakonyierdőbenszarkák-összevesztekszarkakirálymehallottaszűnyoglábatkinyújtottaábékútevagyanagyotorkú!”

Természetes hát, hogy azt szerettem volna, ha a gyermekek rajzolnának a meséimből meséskönyvet. Igen ám, de hogyan? Gyermeket „rajzoltatni” nem szabad, a rajz neki játék és önkifejezés, ezt nem lehet kívülről rájukerőltetni.

Megpróbáltam mesédélelőttöt rendezni. Azt szerettem volna, ha Bartók-zenére, gyerekrajzokkal kitapétázott szobában „besétálnak” a gyerekek a mesébe. Tévedtem. Nem hangulatot kell teremteni, hanem lehetőséget adni nekik ahhoz, hogy mesét játszhassanak, játszva rajzoljanak. Hogy magukat játsszák el. A véletlen segített. A magnetofon alig hallatszott, a gyerekrajzokat későn kaptuk meg, úgyhogy nem volt más mit tenni, a gyerekekkel „állítottuk ki” a rajzokat — jó zajosan persze —, ők mondták meg, melyik rajzot hova akasszuk, és már mesélték is tovább a rajzokat. Nyakig voltunk „véletlenül” a mesében, jobban, mintha sikerült volna a „hangulatteremtés”.

Játsszani engedték őket. Olysoi Kornélia bábozó gyerekei játszottak el egy-két mesét. Pantomimmal, gyermekmondóka-ritmusra.

Egyik fiú például óra volt. Oramutató a karja, kidüllesztett hassal, szétterpesztett lábakkal „járt”, fejét jobbra-balra ingatta, és mikor a mese szerint visszafele forgott a mutatója (dühében, mert Kobak nem tanult), akkor azt mondta: „Takk-tikk, takk-tikk, takk-tikk.”

Ebbe a játékba már „beszálltak“ a gyerekek, beleszóltak, az egyiket tovább is „rendezték“.

És most jött a második véletlen, ami továbbvitte a közös játékot. Nem találtam meg egy mese folytatását. Fejből nem mertem mesélni, mert lámpalázás vagyok. — Folytassátok ti! — vágtam ki magamat —, s máris felállt egy első elemista kisfiú:

„Nem történelhetett tovább más, csak az, hogy...“ — kezdte és tovább mondta, amit nem ismerhetett, a mesét, szinte szóról szóra a mese logikája szerint.

Idáig jutottam a mesében:

„Kobak rajzolt egy kisfiút.

— Hogy hívnak? — kérdezte a rajzolt kisfiút Kobak.

— Kobaknak — felelte a rajzolt kisfiú.

— Engem is — hökkent meg Kobak.

— Tudom — mondta a rajzolt kisfiú.

— Honnan? — döbbsent meg Kobak.

— Onnan, hogy te rajzoltál — nevetett a kisfiú.

— Igen — mondta Kobak, és egy kicsit nyugtalan lett. — De te azért csak rajzolt Kobak vagy.

— ... És én most éhes vagyok.

— Én is — mondta a rajzolt Kobak.

— ... De te nem tudod megenni, de én meg tudom enni!

— Rajzold az ételt a gyomromba!

— De én már nem vagyok éhes.

— Akkor mit csinálsz?

— Játsszom.

— Én is játszani akarok!

— De te nem tudsz!

— De akarok! Rajzold le, hogy játszom!

Idáig jutottam a mesében.

— ... „Ha már evett is és játszott is Kobak, akkor most aludni fog. Aludni kell neki — mondta az elsős kisfiú, és valóban, a mesében Kobak már a következő sorban elaludt:

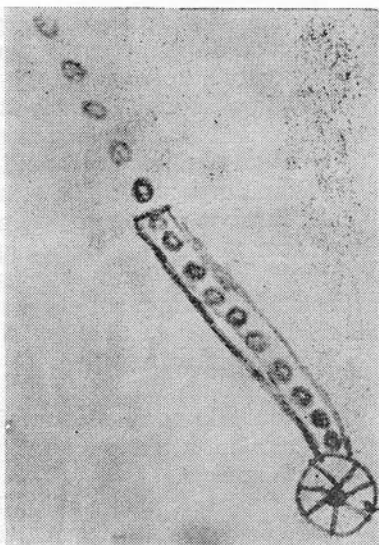
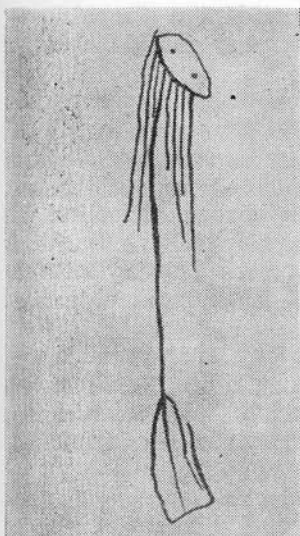
— Jó, most lerajzolom, hogy játszol. De én most elfáradtam. Álmos vagyok.“

Most már nem kellett „rajzoltatni“. Rajzoltak a gyerekek örömmel. Lett a seprűnyélen lovagoló boszorkányból „seprűnyak-boszorkány“, meg egy ilyen ágyúgolyó-potyogás (lásd a következő lapon).

A gyermek a rajzban a számára lényegest sűríti. A seprűnyélen lovagoló boszorkányból így teremt egyetlen sűrített rajz-metaforát. A főleges részleteket elhagyja, a lényeges részeket viszont egyberajzolja, egyetlen mesebeli látomássá. Az ágyúból is csak az ágyúcső marad meg golyókkal a hasában, meg a kerék. Ami a gyereknek fontos, azt egyszerűen egymásbarajzolja, így lesz mese a rajz.

Nem volt nehéz levonni a tanulságot: gyerekek akkor tudják beleélni magukat a mesébe, ha *továbbmesélhetik*, *továbbrajzolhatják*, *továbbjátszhatják*. Ha lehetőséget kapnak arra, hogy a játékban önmagukat fedezhessék fel. (Nem lehet véletlen, hogy Olysoi Kornélia, aki évek óta bábozik gyerekekkel, ugyyanerre a következtetésre jutott. S ha nem tévedek, ő meg Kovács Ildikótól kapta a „gyermekbábozáshoz“ a kedvet.)

Jót játszottunk hát a mesedélelőttön, de sajnos, mindenki azzal rajzolt, amivel tudott, ceruzával, színesceruzával, úgyhogy a nyomda nem tudja a meséskönyvben reprodukálni őket.

(Nagy kár, mert az egyik kislánynak azt kellett ígérnem, hogy meséskönyvbe teszem a rajzát, másképp ide sem akarta adni. Cserélni kellett: ő adta a rajzot, én egy meséskönyvet.)

Elmentem hát egy rajzkörbe, tagjaitól nyomdakész rajzokat reméltem. Rajzoltak is remek rajztudással, kompozíciós érzékkel, könnyedén — csak éppen mintha a tegnap esti rajzfilmet vagy a tegnap nézegetett képeskönyvet rajzolták volna tovább. Pedig ugyanezek a gyerekek „szabad” témára gyönyörű gyermekrajzokat készítenek. Kiváló szaktanár irányítja őket. Rajzaikat többször kiállították, nagy sikerrel.

Mi lehetett a baj? Ennyire hozzátapad képzeletükben a meséhez a képeskönyvben, tévében látott illusztráció? Vagy megoldandó „feladatnak”, „témának” érezték a mesét? Esetleg azt hitték, hogy meséskönyvbe így kell rajzolni? A tehetséges gyerekek elővették a rutint, és remekül megrajzolt törpe-felnőtt rajzokat készítettek.

Valószínűleg ott követtem el a hibát, hogy azt mondtam: a legjobb rajzok meséskönyvbe kerülnek. S a rajzoló kedv a „megrendeléstől” feladatkényszerré változott.

Ekkor láttam meg *Úrhajós-Piroskát* — a bábút.

Egy negyedikes fiú készítette.

Elmentem a negyedikebe mesélni. Ki-ki lerajzolta a maga kedvenc mesealakját, egy kicsit mindenki magamagát rajzolta bele a figurába. *Úrhajós-Piroska* sikerén felbuzdulva a rajzok igazi bábú-tervek voltak. Napok alatt elkészítették őket, s én a bábukra írtam újra a mesét. Így lett a meséből bábdarab. Csakhogy miközben én írtam, ők olyan bábukat is készítettek, amilyenek a mesében nem is voltak, csak éppen belekíván-

koztak a mese logikája szerint. Így született meg például a *Stoplámpa*-bábu. A darabban eleinte nem volt szerepe; csupán egy játéklehetőség: (feltűnik egy stoplámpa, hogy lássuk, itt a sarok).

Ebből a lehetőségéből kelt életre a *Stoplámpa*-bábu: egyik szeme piros volt, a másik sárga, a szája zöld.

Szerepet kellett adni neki:

„Stoplámpa: Stop! Itt a sarok!“

A darabot meg úgy kellett játszani, hogy játék közben alakuljon ki a sohasem végleges szöveg. Így is játszottuk. Olysi Kornélia „ráértett a műfajra“, hiszen évek óta evvel kísérletezik, és remekül irányította a játékot. Úgy, hogy a gyerekek valóban önmagukat játszhassák el a bábuval.

Nem volt se színpad, se paraván. Kikötöttünk egy spárgát az ajtókilincs és az ablakkilincs közé az osztályban, jelezve, hogy itt áll majd a paraván. Alacsony szinten feszült a kötél, a gyerekek önkéntelenül le-guggoltak, hogy „ki ne látsszanak“. Nem volt hát paraván — döntöttük el, elég a spárga.

Így született meg játék közben a meséből a bábdarab.

De közben annyi furcsa véletlen „ugrott be“, hogy kezdtem azt hinni: ennyi véletlen nem lehet véletlen.

A legelgondolkoztatóbb az volt, hogy az egész osztály tehetségesnek bizonyult. Sőt. Az úgynevezett gyenge tanulók voltak a legügyesebbek. Egy kisfiú, aki az oroszán szövegéből csak a mor-mor-mor-t volt hajlandó elmorogni, no meg a horkolást elhorkolni, olyan átéléssel játszotta ezt a „szerepet“, hogy a hallgatóság háromszor is visszatapsolta. A fiúnak pedig annyira tetszett a játék, hogy még akkor is horkolt, amikor már rég levonult a színpadról, azaz a spárga mögül.

Egy „gyenge tanuló“ készítette el a Karcsi-bábut, a rossz fiút. Ebbe a bábuba beleálmódta mindazt, amit egy rossz fiúról szoktak mondani. Huligán-hajú, kockás nadrágú bábut készített. A négy iskolai év alatt ez volt az első nagy teljesítménye. Először volt ügyes, nem pedig rossz tanuló. Pedig jó tanítónőjük volt. Sok gyermek mégis most kapott először olyan feladatot, amelyet játszva és örömmel meg tudott oldani, amelyben önmagáról vallhatott. És először volt az egész osztály egyformán tehetséges.

Hanem a rajzok, amelyek eközben születtek, nem is lehettek mások, mint a bábjáték rögzítései. Játszottunk hát egy jót — de még mindig nem találtam meg a meséskönyvbe való gyermekrajzokat.

Ekkor láttam meg a *Napsugárnál* a gyimesközéploki gyerekek rajzait. „Önarcképek“ voltak, lilák és sárgák, nagyszeműek, lapátfülűek.

Odautaztam. Ott, az állomási iskola igazgatójának a fia, Holló Barna képzőművész hallgató adott ecsetet és festéket a kicsik kezébe, de úgy, hogy hadd rakjanak csak olyan színeket egymás mellé, amilyeneket akarnak. Megtanította őket a vízfesték technikájára, de nem tanította őket sem rajzolni, sem festeni . . .

Magnetofonra meséltem nekik, és a gép-mese izgalmasabb volt a gyimesi gyerekeknek, mint az élőszó. És rajzolni kezdtek.

Egy kislány a Nap-mesét rajzolta. A kisfiú-napot, meg a kislány- napot. — A leányka-nap küsebb lesz — mondta munka közben —, mert ő leányka.

Maguk mellé tették a rajzokat, hogy most majd „megfestik“. Senki sem festette meg még egyszer a rajzot. Új képet festettek.

A nagyotmondó Kobakot, aki így hősködik a *Nagy-mesében*:

„Amikor én nagy voltam, olyan bátor voltam, hogy mikor szembejött egy oroszlán, ráförmedtem: »Mutasd a körmeidet, nem koszosak? És a füledet megmostad ma reggel?« És ha tiszta volt a füle meg a körme, nem lőttem le, és ketrecbe se zártam.“

Ezt az oroszlánra förmedő Kobakot sörényes-Kobaknak rajzolta le egy kisfiú. A kép egyszerre Kobak is, meg oroszlán is.

Egy másik gyerek meg a *Fordított mesét*, ahol a történet hátrafele araszol, így képzelte el:

„Kobak most visszahátrált a szobába, felvette a kötöttkabátot, alája blúzt, nadrágot, alája a harisnyát, kigatyát. Aztán megtörülközött, megmosakodott, kibújt az ágyból, aztán felébredt. Mégezután pedig aludt egész tegnap estig, míg el nem aludt.“

A rajzon alul van Kobak, fölötte az ágy, Kobak feje fölött a cipő.

De a legjellemzőbb a *Kígyós-mese* története. Ebben a mesében Kobak „rettenetesen félt“ a kígyótól. Majdnem minden gyerek — óvodásoktól negyedikesekig — úgy ábrázolta a félelmet, hogy a nagy fekete kígyót Kobak feje fölé festette. Volt, aki akkorára rajzolta a kígyót, mint egy ház, ez a kígyó természetesen függőleges lett:

Volt egy fiú, aki nem elégedett meg ennyivel. Lefestette a nagy fekete kígyót Kobak feje fölé, aztán elkezdte próbálgatni a feketéhez a színeket, hogy „melyik talál hozzá jobban“. Több változatot is festett a mesére. De mindegyiken a sárga szín talált neki legjobban a feketéhez. Ez a gyermek, ha matematikai feladatot fog kapni, azt is így oldja

majd meg: próbálkozva, kísérletezve. Sose lesz alkalmas a magolásra.

Egy kis óvodás, aki becsöppent a rajzoló „nagyok“ közé, leszegett fej-
jel bámult maga elé egy napig.

„Én nem tudok festeni! — jelentette ki —, én még sohasem fes-
tettem!“

— Dehogynem tudsz — mondtam —, próbáld csak meg.

— Nem tudok — mondta csökönyösen.

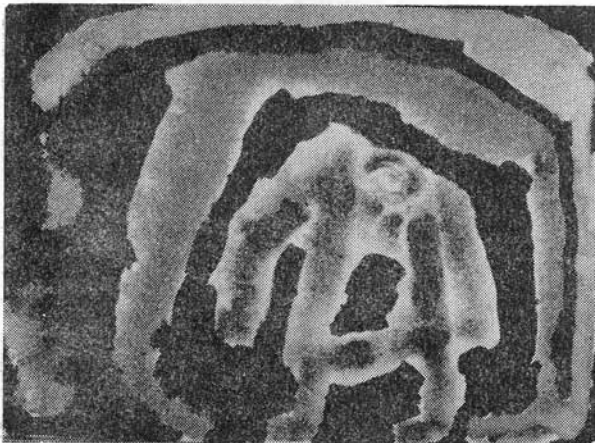
— Melyik szín tetszik neked legjobban? — tettem elé egy egész do-
boz festéket.

— A piros — nyúlt utána.

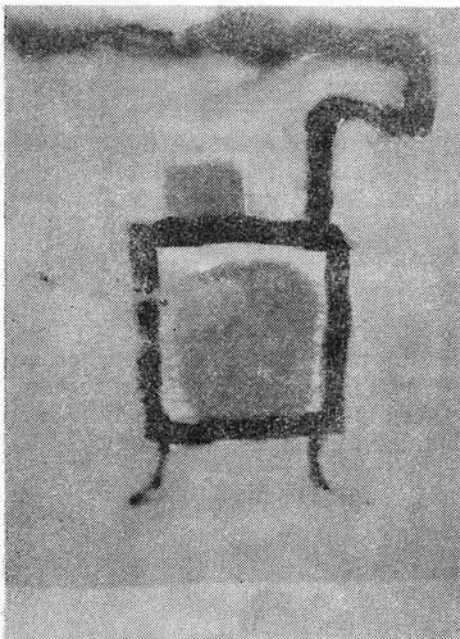
Másnap nem lehetett hazaküldeni. Állva festett, előbb egy piros
napot szemmel, szájjal, aztán egy sárgát, aztán egy feketét.

Aztán egy piros Kobakot, aztán egy sárgát.

Ez a harmadik festménye:

A *Lusta-mese*, amelyikben „a tűz nem akart meggyulladni, a tej nem akart felfőni, egyik rajzon nagy lustán, laposan füstölgő mesebeli kályhává vált, nagy lusta tűzzel a hasában:

Volt aztán egy kislány, aki egyszerűen saját magát rajzolta le, ahogy éppen szabadot mutat a vonatnak. Másik kezében virág. Mint Kobaknak a mesében:

Mert a gyermekek mindig a maguk világát rajzolják, azt, amit eljátszanak és megélnék, amit elképzelnek és amire vágnak, hiszen olyan erősen tudnak vágyakozni, hogy azonnal láthatóvá válik számukra bátorság, lustaság, félelem — mindaz, amit elképzelték.

Ezért tanultam gyermekrajzokból mesélni.

Ezért szeretnék úgy megírni egy meséskönyvet, hogy a mese közben, amit továbbrajzolnak a gyerekek, azt meséljem tovább, amit ők aztán rajzolnak, és így alakuljon a mese — magunknak is váratlanul. Ahogy a meséskönyv-mese seprűnyélen lovagoló boszorkányából megszületett a *Seprűnyak*-boszorkány.

Emilio Prado Sanchez (11 éves): Dvůřák — Új világ

